

ІНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS IN UKRAINE

У статті доведена необхідність впровадження сучасних економічних механізмів для реалізації соціальної політики. Встановлено, що в умовах низького рівня національної економіки одним із ефективних напрямів реалізації соціальних програм є співпраця держави та бізнесу. Проаналізовано концептуальні підходи зарубіжних і українських учених щодо розуміння сутності соціальної відповідальності бізнесу. Здійснено теоретичний аналіз змісту механізму вітчизняного соціально відповідального бізнесу з метою максимального використання економічного і соціального потенціалу вітчизняної економічної системи. Досліджено та показано особливості процесу інституційного становлення соціальної відповідальності в Україні. Обґрунтовано шляхи формування сприятливого організаційного та економічного середовища для підвищення ефективності соціальної спрямованості діяльності підприємств. Визначено інституційні чинники для подальшого удосконалення управління системою управління розвитком відносин бізнесу і влади.

Ключові слова: ринкова економіка, соціально відповідальний бізнес, інституційне становлення соціально відповідального бізнесу, нормативно-правова база, взаємодія влади і бізнесу, соціальне інвестування, соціальна звітність, стейкхолдери.

В статті доказана необхідність впровадження сучасних економічних механізмів

для реалізації соціальної політики. Установлено, що в умовах низького рівня національної економіки одним із ефективних напрямів реалізації соціальних програм є співпраця держави та бізнесу. Проаналізовані концептуальні підходи зарубіжних і українських учених до розуміння сутності соціальної відповідальності бізнесу. Здійснено теоретичний аналіз змісту механізму вітчизняного соціально відповідального бізнесу з метою максимального використання економічного і соціального потенціалу вітчизняної економічної системи. Досліджено та показано особливості процесу інституційного становлення соціальної відповідальності в Україні. Обґрунтовано шляхи формування сприятливого організаційного та економічного середовища для підвищення ефективності соціальної спрямованості діяльності підприємств. Визначено інституційні чинники для подальшого удосконалення управління системою управління розвитком відносин бізнесу і влади.

Ключевые слова: рыночная экономика, социально ответственный бизнес, институциональное становление социально ответственного бизнеса, нормативно-правовая база, взаимодействие власти и бизнеса, социальное инвестирование, социальная отчетность, стейкхолдеры.

УДК 338.242.2

<https://doi.org/10.32843/infrastruct40-5>

Бержанір А.Л.

к.соц.н., доцент,
доцент кафедри філософії
та суспільних дисциплін
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Berzhanir Anatolii

Pavlo Tychuna Uman State Pedagogical
University

The article proves the need for the introduction of modern economic mechanisms for the implementation of social policy. It has been established that in conditions of a low level of the national economy, one of the most effective areas for implementing social programs is cooperation between the state and business. The effective functioning of business in the economic system of the state is possible only if there is full interaction with the authorities at all levels. The logic of business activity determines the existence of a close relationship between the state and business on the basis of common socio-economic interests. The conceptual approaches of foreign and Ukrainian scientists to understanding the essence of social responsibility of business are analyzed. A theoretical analysis of the content of the mechanism of domestic socially responsible business was carried out in order to maximize the use of the economic and social potential of the domestic economic system. The features of the process of institutional formation of social responsibility in Ukraine are investigated and shown. The implementation of social responsibility in Ukraine began actively after the signing in 2005 of the Memorandum of Business Social Responsibility, which identified areas and ways of its implementation. An important regulatory document that determined the conceptual foundations for the further implementation of social responsibility in our society was the adoption of the Strategy for promoting the development of social responsibility of business in Ukraine for the period until 2020. The ways of creating a favorable organizational and economic environment for increasing the efficiency of the social orientation of entrepreneurs' activities are substantiated. To expand the scope of application of socially responsible business in Ukraine, it is necessary, first of all, to activate the coordinating role of the state in this direction. Institutional factors for further improvement of the management system for the development of relations between business and government are determined. An increase in the responsibility of companies is determined by a system of key institutional factors - the relevance of socially responsible behavior, the conceptualization of SSS by the state, the provision of appropriate institutional conditions for the development of social responsibility, the behavior of stakeholder groups, and the use of best foreign practices in such activities.

Key words: market economy, socially responsible business, institutional development of socially responsible business, regulatory framework, the interaction of government and business, social investment, social reporting, stakeholders.

Постановка проблеми. В умовах реформування національної економіки, а також переважності бюджету соціальними витратами необхідні сучасні економічні механізми для реалізації соціальної політики. Наслідком цього й одним із реальних шляхів реформування соціальної сфери є об'єднання зусиль і ресурсів держави та бізнесу для вирішення проблеми підвищення рівня і якості життя громадян.

У сучасних соціально-економічних умовах постає необхідність впровадження партнерських

відносин влади та підприємницьких структур. Такий підхід сприятиме сталому розвитку не лише економіки, але й суспільства в цілому.

Отже, проблема регулювання відносин в економічній сфері і, зокрема, щодо теоретичного обґрунтування сутності та удосконалення законодавчих засад взаємодії усіх учасників економічної діяльності є однією із ключових для нашої держави. Тому вирішення проблем формування та реалізації інституційних основ соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) набуває практичного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концептуальні засади, загальні та специфічні особливості механізму впровадження соціальної відповідальності бізнесу, обґрунтування організаційно-економічних і правових основ формування соціальної спрямованості підприємництва та визначення напрямів і шляхів підвищення ефективності соціальної відповідальності підприємств в умовах конкурентної економіки досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: В. Афанасьєв, Б. Басов, Ю. Благов, Г. Боуен, К. Буслов, З. Варналій, В. Геєць, О. Грішнова, К. Девіс, А. Дмитрієв, П. Друкер, А. Керолл, А. Ковальов, А. Колот, В. Куценко, Д. Лук'яненко, В. Марченко, С. Мельник, В. Осецький, Р. Оуен, С. Перегудов, Ю. Петрушенко, А. Плахотний, М. Портер, В. Радаєв, Ю. Саєнко, М. Саприкіна, І. Соболева, М. Фрідмен та інші.

Постановка завдання. Складність і багатогранність функціонування системи соціальної відповідальності в умовах ринку обумовлює необхідність пошуку і використання різноманітних чинників та інструментів її реалізації.

У вивченні сутності взаємодії владних структур та вітчизняного бізнесу невирішеною проблемою є дослідження потенційних шляхів і напрямів її розширення з метою активізації соціальної спрямованості підприємництва. Серйозною перешкодою у цьому напрямку є недосконалість нормативно-правових засад діяльності соціально відповідального бізнесу, зокрема, щодо стимулювання такої поведінки підприємців шляхом фіскальних важелів.

Здійснення аналізу механізму вітчизняного соціально відповідального бізнесу має на меті сприяти його зростанню і максимальному використанню економічного і соціального потенціалу національної економіки. Співпраця держави з бізнесом і громадськістю щодо вирішення соціальних проблем забезпечить використання новаторських підходів і передового досвіду фірм та корпорацій у соціальній сфері.

Метою статті є аналіз стану впровадження інституційних принципів соціальної відповідальності в Україні протягом останніх років, обґрунтування шляхів формування сприятливого організаційного та економічного середовища для підвищення ефективності соціальної спрямованості діяльності підприємств, а також удосконалення управління чинною системою управління розвитком відносин бізнесу і влади.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасний етап розвитку нашої держави передбачає пошук ефективних форм взаємодії з провідною соціальною групою – підприємцями. Ця соціальна верства суспільства, накопичуючи досвід розвитку малого, середнього і великого бізнесу, проходить процес становлення у якості найважливішого

економічного інституту національної економіки та самореалізації особистості.

Ефективне функціонування бізнесу в економічному просторі держави можливе тільки за наявності повноцінної взаємодії з владними структурами на всіх рівнях. Логіка бізнесової діяльності обумовлює наявність тісного зв'язку держави і бізнесу на основі спільних соціально-економічних інтересів.

У західній економічній теорії існує розширене розуміння соціальної відповідальності, яке трактується як дотримання підприємцями законодавства, повна і вчасна сплата податків і отримання прибутку тощо. Так, М. Фрідман стверджує: «Мало що може так загрожувати самим основам нашого вільного суспільства, як згода лідерів корпорацій взяти на себе іншу соціальну відповідальність, крім тієї, яка складається в зароблянні грошей для своїх акціонерів» [1, с. 124]. Разом з тим, обґрунтована класична інтерпретація соціальної відповідальності бізнесу, яка сформульована, зокрема, і Девідом Паккардом: «Багато хто помилково вважає, що мета існування будь-якої компанії – робити гроші. Однак, незважаючи на те, що гроші – важливий результат роботи, ми прийшли до висновку: група людей стає тим, що ми називаємо компанією, щоб отримати можливість колективно здійснити те, що не під силу одиницям, – внести вклад в життя суспільства» [2, с. 98].

Досягнення цілей розвитку, успішна модернізація економіки і соціальної сфери передбачає побудову ефективних механізмів взаємодії між бізнесом і державою, спрямованих на координацію зусиль усіх сторін, забезпечення врахування інтересів бізнесу і різних соціальних груп суспільства під час формування та реалізації соціально-економічної політики. Бізнес завжди зацікавлений в передбачуваності і максимально далекій перспективі власного розвитку. Найважливішим чинником сталого розвитку країни стає взаємодія бізнесу і влади, який відображає інтереси суспільства. У багатьох країнах світу відносини між владою, бізнесом і суспільством є потужним джерелом розвитку економічних систем, вирішення соціальних проблем та підвищення якості життя населення [3, с. 33].

На думку Дж. Елкінгтона, «у всьому світі люди бізнесу усвідомлюють той факт, що ключові ринки перебувають на межі швидких змін, зумовлених новими екологічними стандартами і пов'язаних із запитами споживачів. У результаті нові головні напрями (new bottom lines) розгорнулися поруч зі старими константами «прибутку–збитку». Проблема корпоративного громадянства, яка була оцінена як низькопріоритетна, у програмі сталого розвитку постає у процесах становлення конкурентного і стратегічного завдання для основних ділянок індустрії й комерції». Згадані дослідником напрями – це екологічна, економічна та соціальна

відповідальність бізнесу, тобто формування такого економічного мислення, в якому бізнес стає соціальним фактором і відповідальність його розуміється не тільки як відповідальність за свою діяльність, але й відповідальність перед локальними спільнотами, з якими суміжна його діяльність [4].

Професор О. А. Грішнова визначає, що соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність компанії за суспільну корисність своєї діяльності перед усіма людьми та організаціями, з якими вона взаємодіє в процесі функціонування, та перед суспільством загалом. Найточнішим і найважливішим розумінням соціальної відповідальності бізнесу є її трактування як відповідальності підприємця за інтегровану суспільну корисність його бізнесу [5, с. 41].

Як свідчить світовий досвід країн з розвинутою соціальною ринковою економікою, процес формування соціальних інститутів взаємодії влади і бізнесу відбувається еволюційним шляхом протягом тривалого часу. Впровадження соціальної відповідальності в Україні активно розпочалося після підписання Меморандуму про соціальну відповідальність бізнесу в Україні (16 грудня 2005 р.), у якому було визначено напрями і шляхи реалізації СВБ. Було закладено основи всеукраїнського громадського руху – Форуму соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

В Україні у 2006 р. почалось впровадження принципів Глобального договору ООН, який спрямований на розвиток СВБ у сфері захисту прав людини, гідних умов і оплати праці, вирішення екологічних проблем та боротьби з корупцією. У цьому ж році більше 50 підприємств, компаній, фірм, асоціацій підписали Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу в Україні.

У кінці 2007 р. Україна взяла участь у розробці міжнародного стандарту ISO 26000 «Керівництва з соціальної відповідальності», який навесні 2010 р. було прийнято міжнародною спільнотою.

У грудні 2011 р. на XIII з'їзді УСПП Координаційною радою у складі представників мережі Глобального договору ООН в Україні та Центру розвитку КСВ, численних ділових організацій та асоціацій підписано концепцію Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні. В цьому документі соціальна відповідальність трактується, як відповідальність організації за вплив рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорої та етичної поведінки, яка:

- сприяє сталому розвитку, у т.ч. здоров'ю і добробуту суспільства;
- зважає на очікування заінтересованих сторін;
- відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки;
- інтегрована у діяльність організації та практикується у її відносинах [6].

Орієнтація держави на імплементацію міжнародних нормативних документів щодо соціальної відповідальності сприяла створенню відповідного вітчизняного законодавства. Для формування правового поля у цьому напрямі та забезпечення взаємодії влади і бізнесу було, зокрема, прийнято закони України «Про державно-приватне партнерство» (2010 р.), «Про соціальний діалог в Україні» (2010 р.) «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012 р.) та інші правові акти.

Важливим нормативним документом, який визначив концептуальні засади подальшого впровадження соціальної відповідальності у нашому суспільстві було прийняття Стратегії сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року. Очікуваними результатами впровадження Стратегії на довгостроковому етапі стали:

- розвиток соціальної відповідальності бізнесу в українському суспільстві як загальноприйнятої тенденції;
- забезпечення сталого економічного і соціального розвитку країни;
- підвищення конкурентоспроможності економіки;
- зменшення безробіття та зниження соціальної напруги;
- підвищення стандартів життя населення та формування середнього класу;
- зменшення диспропорцій регіонального розвитку;
- більш раціональне використання природних ресурсів та зниження рівня забруднень;
- активізація інвестиційних та інноваційних процесів;
- полегшена інтеграція до європейського економічного і соціального простору [7].

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання з впровадження корпоративної соціальної відповідальності. Відповідно до ч. 3 ст. 293 цього документа, сторони докладають зусиль для спрощення торгівлі товарами з метою сприяння сталому розвитку, зокрема товарами, які є предметом «чесної та етичної торгівлі», а також тими, що пов'язані з принципами КСВ і підзвітності [8].

Загалом, в українській практиці достатньо активну позицію стосовно розробки національної стратегії та політики з КСВ займають недержавні установи, зокрема Центр «Розвитку корпоративної соціальної відповідальності» (центр «Розвиток КСВ»), який є провідною експертною організацією з КСВ в Україні, член Правління Глобального договору ООН (2010–2012). Центр має національним партнером CSREurope (Бельгія) і WBCSD (Швейцарія) та об'єднує 37 компаній України. У ньому надаються консультації з питань

розробки стратегії, програм і комунікацій з КСВ, проведення моніторингу та оцінки ефективності проектів, підготовки і верифікації нефінансової звітності [9, с. 236].

У жовтні 2019 р. відбувся другий Форум відповідального бізнесу. Організаторами заходу виступили Центр «Розвиток КСВ» спільно з Національним контактним пунктом при Мінекономрозвитку України за підтримки Посольства Королівства Нідерландів в Україні. Форум розпочався доповідями представників Мінекономрозвитку про допомогу Керівних принципів ОЕСР у побудові соціальної відповідальності бізнесу і про роботу Національних контактних пунктів (НКП). Так, основою роботи компанії має стати розробка стратегії сталого розвитку, звітування, врахування прав людини, турбота про довкілля та споживачів, належне корпоративне управління, робота з трудовим колективом.

Також Центром «Розвиток КСВ» були представлені результати досліджень «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні» й «Індекс прозорості компаній в Україні-2018». Тож 83% компаній впроваджують політику КСВ, проте лише половина з них має чітку стратегію. При цьому інформацію про свою соціально відповідальну діяльність висвітлює лише 21,7% українських компаній. Топ-10 найбільш прозорих вітчизняних компаній, згідно з Індексом прозорості 2017 року, розкривають її на 62,3%. Показник розміщення нефінансових звітів також надзвичайно низький – 16 зі 100 компаній розміщують цю інформацію на своєму сайті [10].

Подальший розвиток і активізацію соціально орієнтованого підприємництва визначає Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. Її передбачається реалізувати двома етапами (перший етап до 2025 року, другий – до 2030 року).

Метою Концепції є створення нормативно-правової бази та здійснення заходів для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в діяльність суб'єктів господарської діяльності для забезпечення сталого розвитку України та підвищення суспільного добробуту [11].

Для розширення сфер застосування соціально відповідального бізнесу в Україні необхідно, передусім, активізувати координуючу роль держави у цьому напрямку, відмовляючись від практики прямого втручання у економічну діяльність суб'єктів господарювання. Головною метою такої діяльності влади має бути забезпечення корпораціям вигідності працювати не тільки заради власних прибутків, але й на благо суспільства. Тому під час державного регулювання повинні враховуватися очікування суспільства щодо корпоративної

поведінки та його потреб у заходах соціальної та екологічної безпеки.

За сучасних інституційних умов, для розвитку соціальної відповідальності бізнесу та стійкого зростання національної економіки потрібно підвищити значущість інституту захисту прав власності, реформування судової системи, громадянського суспільства тощо.

На наш погляд, основними передумовами подальших інституційних перетворень у сфері реалізації соціально відповідального бізнесу повинні стати:

1. Удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази. Для функціонування інституту соціально відповідальних підприємств потрібно розробити і затвердити нові юридичні документи, що регламентують діяльність бізнесу (трудове законодавство, заробітна плата, охорона праці тощо).

2. Активізація соціального партнерства шляхом координації діяльності держави, суспільства і бізнесу. Процес інституційних перетворень у сфері соціальної відповідальності бізнесу повинен реалізовуватись за взаємодії державних інститутів, органів місцевого самоврядування, профспілок, об'єднань роботодавців та інших громадських організацій.

3. Розвиток соціально відповідального інвестування. Провідна роль у напрямку інституційних перетворень у діяльності СБВ належить фінансово-банківському сектору. Впровадження у практику фінансово-банківської діяльності принципів відповідального фінансування передбачає врахування фінансовими установами соціальних і екологічних чинників у процесі інвестування грошових коштів.

4. Впровадження соціальної звітності діяльності компаній. В умовах забезпечення сталого розвитку корпорацій особливої значущості набуває нефінансова звітність як публічний інструмент інформування стейкхолдерів про реалізацію стратегічних планів розвитку щодо економічної стійкості, соціальних стандартів та екологічної стабільності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, характер і обсяги відповідальності компаній обумовлюються системою ключових інституційних чинників – актуальністю соціально відповідальної поведінки, концептуалізацією СБВ з боку держави, забезпеченням відповідних інституційних умов розвитку соціальної відповідальності, активною поведінкою груп стейкхолдерів, використанням кращих зарубіжних практик такої діяльності тощо.

Становлення і розвиток вітчизняного соціально відповідального бізнесу повинен базуватися на подальшій розбудові основоположних інституційних засад, необхідних для його ефективного функціонування. У зв'язку з цим, існує об'єктивна необхідність наукового обґрунтування інституційного розвитку СБВ в умовах різноманітності впливу на нього національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фрідман Мілтон Капіталізм і свобода / пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2010. 320 с.
2. Паккард Д. Завоевание пространства: как это делается у нас в «Хьюлетт-Паккард» / пер. з англ. Санкт-Петербург : Азбука-Терра, 1997. 348 с.
3. Бержанір А. Л. Світовий досвід забезпечення взаємодії влади та бізнесу в економічних системах. *Вісник Донецького національного університету*. 2015. Серія В. Економіка і право. № 1. С. 32–35.
4. Ільїна Г. Моральна телеологія в етичній критиці економізму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 8. С. 49–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_8_12 (дата звернення: 10.02.2020).
5. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1. С. 39–46.
6. Для розвитку соціально відповідальної діяльності бізнесу потрібні державні стимули. URL: <http://www.uspp.org.ua/actual/187.dlya-rozvitku-socialno-vidpovidalnoi-diyalnosti-biznesupotribni-derzhavni-stimuli.htm> (дата звернення: 10.02.2020).
7. Стратегія сприяння розвитку соціально відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року. URL: http://www.svb.org.ua/sites/201309_strategiya_spriannya.pdf (дата звернення: 11.02.2020).
8. Лукач І. В. Корпоративна соціальна відповідальність як основа розвитку сучасного корпоративного права. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 67–68. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK003835> (дата звернення: 11.02.2020).
9. Даниленко О. А. Оцінка національного рівня розвитку КСВ у Євросоюзі та Україні. Досвід для України. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. №1(7). С. 233–237.
10. Другий Форум відповідального бізнесу. URL: <https://ncp.gov.ua/drugiy-forum-vidpovidalnogo-biznesu.html> (дата звернення: 8.02.2020).
11. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konceptsiyi-realizaciy-a66r?fbclid=IwAR24bYEMcWrJPpw-> (дата звернення: 10.02.2020).
3. Berzhanir A. L. (2015) Svitovyi dosvid zabezpechennia vzaiemodii vlady ta biznesu v ekonomichnykh systemakh [World experience in ensuring the interaction of government and business in economic systems]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu*. Serii V. Ekonomika i pravo, no.1, pp. 32–35.
4. Iliina H. (2014) Moralna teleolohiia v etychnii krytytsi ekonomizmu [Moral teleology in the ethical criticism of economism]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Ekonomika, vol. 8, pp. 49–52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_8_12 (accessed 10 February 2020).
5. Hrishnova O. A. (2011) Sotsialna vidpovidalnist u konteksti podolannia systemnoi kryzy v Ukraini [Social responsibility in the context of overcoming the systemic crisis in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no.1, pp. 39–46.
6. Dlia rozvytku sotsialno vidpovidalnoi diialnosti biznesu potribni derzhavni stymuly [Government incentives needed to develop socially responsible business]. Available at: <http://www.uspp.org.ua/actual/187.dlya-rozvitku-socialno-vidpovidalnoi-diyalnosti-biznesupotribni-derzhavni-stimuli.htm> (accessed 10 February 2020).
7. Stratehiia spriannya rozvytku sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini na period do 2020 roku [Strategy for promoting the development of social responsibility of business in Ukraine for the period until 2020]. Available at: http://www.svb.org.ua/sites/201309_strategiya_spriannya.pdf (accessed 11 February 2020).
8. Lukach I. V. (2015) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak osnova rozvytku suchasnoho korporatyvnoho prava [Corporate social responsibility as the basis for the development of modern corporate law]. *Pravo i suspilstvo*, no.5, pp. 67–68. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/KK003835> (accessed 11 February 2020).
9. Danylenko O. A. (2014) Otsinka natsionalnoho rivnia rozvytku KSV u Yevrosoiuzi ta Ukraini. Dosvid dlia Ukrainy Ukraini [Assessment of the national level of CSR development in the European Union and Ukraine. Experience for Ukraine]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teorii ta praktyka*, no.1(7), pp. 233–237.
10. Druhyi Forum vidpovidalnoho biznesu [Second Responsible Business Forum]. Available at: <https://ncp.gov.ua/drugiy-forum-vidpovidalnogo-biznesu.html> (accessed 8 February 2020).
11. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spriannya rozvytku sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnia 2020 r. № 66-r [On approval of the Concept of implementation of state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konceptsiyi-realizaciy-a66r?fbclid=IwAR24bYEMcWrJPpw-> (accessed 10 February 2020).

REFERENCES:

1. Fridman Milton (2010) Kapitalizm i svoboda [Capitalism and freedom]. Kyiv : Dukh i litera (in Ukrainian).
2. Pakkard D. (1997) Zavoevanie prostranstva: kak eto delaetsya u nas v «Kh'yulett-Pakkard» [Conquest of space: how it is done at Hewlett-Packard]. Sankt-Peterburg : Azbuka-Terra (in Russian).